

Definities van diaconie vanuit katholieke bronnen

Verzameld door Hub Crijns, uitgave 2 juli 2006

Diakonie 1982

“Diakonie heeft te maken met dienst aan de naaste in nood, met helen, genezen, verzoenen; met omzien naar degenen die lijden, ontrecht en verdrukt worden. En het is onmiskenbaar waar: altijd heeft de kerk willen zijn een kerk van diakonie, gewoon omdat het typerend is voor haar God en Zijn Zoon Jezus.”

- * Diakonie is geen zaak van liefdadigheid, maar van gerechtigheid
- * Diakonie is bijbelse dienst dienstbaarheid
- * Diakonie is naast de mens in nood gaan staan
- * Diakonie heeft als reikwijdte de hele samenleving
- * Diakonie is wezenlijk voor kerk-zijn want
- * Diakonie is gemeenschapsvormend

Deken Loek Bangert ‘Diakonale geloofsgemeenschap: van bevoogdende naar dienende kerk’ in ‘Analecta van het aartsbisdom Utrecht’, 55(1982)september/oktober, pag. 221-228

Kerk in de samenleving 1985

“Wij komen tot de volgende konklusies:

- * Kerk in de samenleving is zowel een gezindheid, een bereidheid tot dienst, als daadwerkelijke betrokkenheid bij de noodlijdende medemens.
- * Kerk in de samenleving kan in zich beschouwd worden als een manifestatie van het komende Rijk Gods.
- * Kerk in de samenleving mag men niet beperken tot verhoudingen van persoon tot persoon. Er is ook aandacht nodig voor de vraag hoe rechtvaardig de sociale structuren zijn.
- * Het gaat om een actieve betrokkenheid bij grote en kleine verbanden om ons heen, zodat we kunnen signaleren wat er in de samenleving gebeurt en in kunnen spelen op problemen, die zich voordoen.
- * Kerk in de samenleving is geen instrument om macht mee uit te oefenen, tegenstellingen te bevorderen of op te komen voor het eigen groepsbelang. Centraal staan vertrouwen in elkaar, gericht-zijn op samenwerking en onderlinge solidariteit.
- * Kerk in de samenleving is een taak van de gehele kerkgemeenschap en niet slechts van enkele in de marge werkende enkelingen.”

Diocesane Beleidsgroep Kerk in de Samenleving, ‘Kerk in de samenleving. Een handreiking aan parochies in het bisdom Groningen ter uitdaging, bekering en bemoediging’, DPC Assen, 1985, pag. 7-8.

Diakonie 1985

De parochie komt op voor personen en groepen in de parochie zelf en in de gehele samenleving, die materieel en immaterieel steun nodig hebben. Dit betreft financiële ondersteuning, sociale ondersteuning, missie- ontwikkelingssamenwerking- en vredeswerk, kerk en industriële samenleving, de vreemdeling in ons midden. Dat betekent dat de Heilige geest troost, helpt, bemoedigt en gelovigen uitdaagt om zich met hun leven af te stemmen op dienst aan de wereld. Dit vraagt de erkenning en de vaardigheid dat geloof groeit in de afstemming op Jezus Christus, dat geloof groeit in de praktijk door gedaan te worden. Het vraagt aandacht voor ‘weduwe en

wees' (Lev.), dat betekent aandacht voor mensen met maatschappelijke problemen en voor onrechtvaardige structuren.

H. Crijns, N. Derksen, e.a., 'Pastoraat in gedeelde verantwoordelijkheid. Een werkboek over het functioneren van het vrijwilligerskader in het pastorale werk', Diocesaan Pastoraal Centrum Utrecht, 1985, pag. 22-23.

Diakonie 1985

“Diakonie is de dienst van de kerk in de samenleving. Deze dienst wordt wel omschreven als ‘hulpverlening vanuit een christelijke overtuiging aan mensen, zowel dichtbij als veraf, aan kerkelijk en niet-kerkelijk gebondenen’. Wij kiezen voor een beperktere invulling: Vanuit de plaatselijke geloofsgemeenschap steun geven in maatschappelijke problemen en aan mensen en groepen die maatschappelijk het meest in de knel zijn geraakt, door middel van directe steun en door samen met hen te zoeken naar oorzaken en oplossingen”. (Pag. 10)

* diakonie en de parochie als uitgangspunt

* diakonie en levensbegeleiding

* diakonie als een eigenstandige taak en als kwaliteit van de andere taken

* diakonie en missionaire gemeenschap

* diakonie is dienst

“Voor diakonie is wezenlijk dat mensen die proberen te geloven contact hebben met mensen die **maatschappelijk bekneld** zijn geraakt en geen stem (meer) hebben. Met elementen ‘degenen die het meest bekneld zijn geraakt’ en ‘maatschappelijk bepaalde problemen’ staat of valt de diakonie.

- *Wat betreft het eerste verwijzen we naar de oriëntatie in de bisschoppelijke brief ‘De mens in de arbeid’ (1980), die van onverminderd grote betekenis is. Daar wordt door de bisschoppen gesproken van ‘de overtuiging dat de Heer met zijn oproep tot liefde en gerechtigheid **het duidelijkst aanwezig is in hen die onder ons het meest te lijden hebben**’. Dit geloof is een evangelische steen des aanstoots, maar wél beslissend voor diakonie*

- *Dat geldt evenzeer voor de ‘maatschappelijk bepaalde problemen’. Het Tweede Vaticaanse Concilie spreekt in de pastorale constitutie *Gaudium et Spes* (De kerk in de wereld van deze tijd) over de ‘verbondenheid van dit volk (van God) met en zijn zorg en liefde voor de gehele mensheid, waarvan het deel uitmaakt’ (nr.3). **Paus Paulus VI** heeft hierop doorgedacht en een niet te **onderschatten richtsnoer geformuleerd** (in de encycliek uit 1971, *Octogesima adveniens*, nr. 4): ‘De christen gemeente zelf komt het toe... te beslissen welke keuzen moeten worden gemaakt en welke inzet nodig is om tot de sociale, politieke en economische veranderingen te komen die maar a! te vaak dringend noodzakelijk blijken, Bij dit zoeken naar de nodige veranderingen moeten de christenen v66r alles hun vertrouwen versterken in de kracht van het evangelie en in de eigenheid van de eisen die het stelt’. Het inzicht is gewonnen dat evangelische inzet met de maatschappelijke oorzaken en achtergronden van nood en verdrukking te maken heeft”. (Pag. 15)*

Frans Vosman, ‘Diakonie. Brochure over het maatschappelijke doen en laten van de plaatselijke kerk in het bisdom den Bosch’, Diocesaan Pastoraat Centrum en Missiecentrum van het bisdom Den Bosch, 1985.

Omschrijving van Kerk en Samenlevingswerk 1986

“Kerk en Samenlevingswerk omvat alle activiteiten van plaatselijke geloofsgemeenschappen, die bedoeld zijn om solidariteit tot stand te brengen met slachtoffers in de samenleving’,

In de cursus wordt Kerk en Samenlevingswerk als synoniem gebruikt met de diaconale taak van de geloofsgemeenschap ofwel het diaconaal handelen ofwel de diaconie (pag. 46-47)

A. Baart, H. Crijns, J. Zuidgeest, e.a., 'Om U te dienen. Cursus over Kerk & Samenleving', Een multi-mediaal project van KRO, Diocesane Pastorale Centra's, Maatschappelijk Aktiveringswerk en Kontakt Katholieken Educatief werk, november 1986

Diakonie 1987

“Diakonie is allerlei manieren waarop groepen van christenen zich solidariseren met mensen in nood.

Parochiële diakonie is allerlei manieren waarop parochies zich solidariseren met mensen in nood”.

Jan Zuidgeest, e.a., '(Parochiële) Diakonie. Werkdocument LPO 27-29 november', uitgegeven in een Special van 'Een-twee-eeen', Informatiebulletin SRKK, 15(1987)7 augustus, pag. S 19

Diakonie of christelijk maatschappelijk handelen 1987

“(Parochiële) Diakonie is allerlei manieren waarop groepen van christenen (waaronder parochies) zich solidariseren met mensen in nood en/of (mee)werken aan het oplossen van maatschappelijke problemen”.

'Slotdocument LPO Diakonie en Parochie' in Kerkelijke Documentatie, SRKK, 16(1987)7, november

Diakonie 1989

Diakonie, begrepen als geloofscommunicatie dienst zowel gericht te zijn op het geloof als inzet als over de maatschappelijke inzet. Het geloofsgesprek dient dan ook concreet als inhoud te hebben:

- de dienst aan het recht van het spreken van de ander
- ‘de dienst aan het geluk van de ander
- de dienst aan de waardigheid van de ander

Toine van den Hoogen, 'De dilemma's van diakonaal pastoraat. Het voorbeeld van Limburg', in 'Praktische Theologie', 4(1989)434-435.

Diakonie of christelijk maatschappelijk handelen 1990

“Bij het thema ‘diakonie en maatschappij’ wordt vooral bedoeld op de opgave de samenleving rechtvaardig en vreedzaam te laten zijn en de geschapen wereld tot volle wasdom te laten komen. Er wordt dus bedoeld op de verantwoordelijkheid voor het welzijn van alle mensen in de schepping en van iedere mens als schepsel. Deze verantwoordelijkheid onderscheidt het christelijk handelen in feite nog niet van dat van niet-christenen. Het onderscheidende moet niet te snel gezocht worden in iets bijzonders, dat niet-christenen niet zouden hebben. Kenmerkend voor christenen mag heten – in de zin van “als je je christen noemt, betekent dat...” – dat zij er in navolging van Jezus Christus van overtuigd zijn in de samenleving te moeten meewerken aan de bevordering van rechtvaardigheid, vrede en de zorg voor de schepping, aan bevordering van een waarachtige geest van solidariteit door in diezelfde geest dienstbaar te zijn.”

LPO Slotdocument 'Diakonie en maatschappij, de verantwoordelijkheid van katholieken in de samenleving', Kerkelijke documentatie, SRKK, 18(1990)6, pag. 12

Diakonie 1991

In dit artikel staat ook een korte paragraaf over de ontwikkeling van christelijke diaconie met een accent op de eerste vijf eeuwen.

“In de Pastorale Constitutie ‘Gaudium et Spes’ van het tweede Vatikaans Concilie beken de r-k kerk zich in beginsel tot haar (sacramenteel) dienaarschap t.o.v. de ‘wereld’; met het oog op de hoop en wanhoop der mensen in onze huidige tijd. “Vreugde en hoop, verdriet en angst van de mensen van vandaag, vooral van de armen en van hen die, hoe ook, te lijden hebben, zijn evenzeer de vreugde en hoop, het verdriet en de angst van de leerlingen van Christus; er is werkelijk niets bij mensen te vinden dat geen weerklank vindt in hun hart... (Gaudium et Spes, nr1). In aansluiting hierop wordt tegenwoordig ‘diakonie’ als wezenlijke weg ter ‘navolging van Jezus’ gezien. Navolging van Jezus en zijn werken aan de komst van het rijk Gods dragen onlosmakelijk in zich: navolging van Jezus in diens solidarisering met mensen in nood en deelname aan diens inzet voor het Rijk Gods.”

Henk Meeuws, ‘Diakonie als godsontmoeting. Een wegwijzer’, in ‘Tijdschrift voor Geestelijk Leven over diakonie 47(1991)6, pag. 589-598.

Diakonie 1991

“(Parochiële) Diakonie is allerlei manieren waarop groepen van christenen (waaronder parochies) zich solidariseren met mensen in nood en/of (mee)werken aan het oplossen van maatschappelijke problemen”

J. Zuidgeest, ‘Diakonaal beraad in Parochies, LKDB Reeks nummer 1, SRKK, 1991, zie pag. 34-37.

Kerk en Diakonie 1996

“Enige bestaansredenen en opdracht van de kerk is het Rijk Gods: Kerk als instrument, als oefenplaats, als voorafbeelding van het Rijk van God.

Het is in dat spoor dat het landelijk Pastoraal Overleg diakonie als opdracht van de kerk omschreven heeft als “Allerlei manieren waarop groepen van christenen (waaronder parochies) zich solidariseren met mensen in nood of (mee)werken aan het oplossen van maatschappelijke problemen”.

Bisschop Ernst noemt het “een werkelijk engagement met de samenleving, waardoor mensen instaan voor elkaar, nood gelenigd wordt, onrecht bestreden en de vrede naderbij komt. Het is niet denkbaar dat er een kerk zou kunnen zijn zonder deze diakonie” (bij de installatie van de Raad voor Diakonie op 19 december 1990, in: ‘*Analecta van het bisdom Breda, 5(1991)4, april*’, alsmede zijn 1 mei publicatie van 1991).

In alle activiteiten van kerk (en dus ook parochies) staat de diakonie van Jezus centraal. In de liturgie wordt deze diakonie gevoed, in de verkondiging wordt zij uitgelegd en worden gelovigen opgeroepen om Jezus in zijn diakonie te volgen.

In de liturgie worden de verhalen in herinnering geroepen, hoe mensen vanuit donkere situaties en zelfgerichtheid zich lieten oproepen en de weg van de diakonie gingen om het ware leven te vinden. Hoe de diakonie de hoop in hun leven overeind hield. Tevens krijgen onze eigen, gelijksoortige, verhalen er een plaats en worden wij opgeroepen ons te spiegelen aan de verhalen van voorgangers in het geloof. Zo worden gelovigen opgetild en op de weg geplaatst die het Rijk Gods naderbij brengt. Zij ontvangen kracht en inspiratie om over te gaan tot handelen.

In verkondiging en catechese wordt de betekenis van de weg van Diakonie die Jezus ging onthuld en ook de actualiteit van onze situatie vertaald.

Ook pastoraat, ofschoon niet samenvallend met diakonie, kan ertoe bijdragen dat in de begeleiding van mensen bij vragen en problemen van zingeving in hun persoonlijke bestaan de bevrijdende kracht van de diakonie ter sprake wordt gebracht.”

Raad voor Diakonie in het bisdom van Breda, 'Gaandeweg. Diakonie in het bisdom Breda', Persdienst bisdom Breda, 1996, pag. 32-33

Diakonie en beleid 1997

In brochures die in de verschillende bisdommen zijn gemaakt gaat men steeds uit van de omschrijving van diakonie die door Diakonie & Parochie wordt gehanteerd. Die omschrijving is eind jaren tachtig geformuleerd op het Landelijk Pastoraal Overleg (LPO).

Onder DIAKONIE verstaan we:

- * Allerlei manieren waarop
- * Groepen christenen (waaronder parochies)
- * Zich solidariseren met mensen in nood
- * Of werken aan het oplossen van maatschappelijke problemen.

Soms wordt naast diakonie ook de term Kerk en Samenleving gebruikt. Daarmee wordt hetzelfde bedoeld, maar de nadruk ligt meer op onze eigen samenleving.

Jos Deckers en Maria Jenniskens, 'Met overleg te werk. Over diakonie en beleid', tijdschrift Diakonie & Parochie, 9(1997)4, pag. 4.

Diakonie 1997

“Voor diakonie houden we ons aan de inmiddels vrij gangbaar geworden definitie van het Landelijk Pastoraal Overleg (LPO) van 1987. Deze luidt als volgt: “Onder diakonie verstaan we allerlei manieren waarop groepen van christenen (waaronder parochies) zich solidariseren met mensen in nood en/of (mee)werken aan het oplossen van maatschappelijke problemen”. Diakonie is dus enerzijds gericht op zorg en hulpverlening aan mensen, anderzijds op de analyse van maatschappelijke problemen en op het aanpakken daarvan. Diakonale activiteiten kunnen plaatsvinden in de directe omgeving of de stad of regio waarin men woont, maar ze kunnen ook betrekking hebben op problemen die op nationaal niveau of zelfs op wereldschaal- aan de orde zijn. In dit laatste geval kunnen we spreken van Werelddiakonaat.” (pag. 7-8)

“De wezenlijke opdracht die wij als kerkgemeenschap hebben, is de aankondiging van en het werken aan de komst van het Rijk van God. In de praktijk betekent dat het opkomen voor gerechtigheid, vrede en liefdevolle verhoudingen tussen alle mensen. Christenen (behoren te) werken aan solidariteit, aan rechtvaardige verhoudingen, en de belemmeringen daarvoor die zij in de maatschappij bespeuren, aan te pakken. Christenen komen op voor mensen die het slachtoffer zijn van onrecht, van noodsituaties, en tegelijkertijd proberen zij de oorzaken van onrecht te bestrijden.

De grond van deze opdracht is de boodschap van Jezus Christus dat wij allen broeders en zusters zijn van elkaar, kinderen van dezelfde Vader, en geroepen tot Heil en tot elkaars geluk. Deze opdracht, deze goede boodschap is de uiteindelijke bestaansgrond voor de kerk en voor ons als geloofsgemeenschap.”(pag. 4-5).

Diocesane Raad voor Diakonie en Diocesane Missieraad van het bisdom Haarlem, 'Beleidsnota Missie & Diakonie voor het bisdom Haarlem', Haarlem februari 1997.

Parochiële diaconie 2000

In dit rapport ‘*Verder bouwen aan diaconie in het Bisdom Breda*’ (2000) wordt op grond van de bijbelse en kerkelijke traditie het woord diaconie in een even brede als fundamentele zin gebruikt.

In het licht van het geloof (dus: gezien vanuit God, in Christus' Geest) noemen wij heel in het algemeen diaconie:

al dat concrete handelen dat door wie dan ook - christen of niet, hoe dan ook gemotiveerd, op grond van een kerkelijke opdracht of niet, individueel of collectief of in welk verband dan ook, anoniem of publiek, officieel of privé, spontaan of planmatig, in welke vorm dan ook - ten behoeve van noodlijdenden verricht wordt met als enige doel dat die mens in nood als mens in menselijke waardigheid en bestemming erkend wordt en 'terecht' (tot zijn/haar recht) komt.

Uit dit brede en fundamentele diaconiebegrip volgt dat de parochie de diaconie niet hoeft uit te vinden, niet alle diaconie op haar schouders hoeft te nemen, niet heel de last van de wereld hoeft te dragen. Er bestaat immers al diaconie in en buiten de parochie in allerlei gedaanten en vormen. Daarom kan onderscheid gemaakt worden tussen:

- diaconie *buiten* de parochie (in andere kerkelijke verbanden en in de samenleving),
- diaconie *in* de parochie (van individuen en groepen op eigen initiatief), en
- diaconie *van* de parochie.

Dit laatste nu noemen we 'parochiële diaconie': *Parochiële diaconie is dat diaconale handelen dat in officieel beleid door de parochie wordt georganiseerd t.b.v. noodlijdenden in en buiten de parochie.*

In schema gevat

Voor goede parochiële diaconie is nodig:

Organisatorisch

- * *Doelgerichtheid:*
 - doel helder formuleren
 - niveaus van verantwoordelijkheid onderscheiden
 - in beleidsplan functies en taken omschrijven
 - noodzakelijke voorwaarden scheppen

- * *Doeltreffendheid:*
 - aan reële behoefte voldoen
 - volgens passende criteria
 - zonder ongewenste effecten

- * *Doelmatigheid:*
 - met het oog op het gestelde doel
 - efficiënt gebruik maken beschikbare middelen
 - binnen gegeven mogelijkheden en grenzen

Handelingstheoretisch

- * *Signaleren:*
 - zien, aandacht schenken
 - probleem identificeren
- * *Plannen:*
 - betrokkenheid operationaliseren
 - verantwoordelijkheid organiseren
 - actieplan opzetten
- * *Uitvoeren:*
 - competente actie voeren
 - naar de aard en maat van de behoefte
 - en van de bekwaamheid van betrokkenen

- * *Evalueren:*
 - appelleren op aanspreekbaarheid
 - feedback vragen/geven wb doelgerichtheid, doeltreffendheid en doelmatigheid
 - terugkoppelen naar beleid

Algemeen en bijzonder:

Het gepresenteerde brede diaconie begrip impliceert dat de parochiële diaconie niet alles kan en niet alles hoeft te doen wat diaconaal nodig en mogelijk zou zijn. Ter behartiging van het doel van alle diaconie heeft zij een eigen, beperkte *taak*. Deze taak is: *bestaande diaconie bevorderen en waar nodig en mogelijk eigen initiatieven nemen*. De uitvoering van die taak kan via verschillende strategieën verlopen (die theologisch gezien samenhangen met de eigen aard en zending van de kerk als 'sacrament' van heil Gods in de wereld):

- * *communicatie*: het ‘weten’ omtrent menselijke nood en hulp in de nood stimuleren en verspreiden, zowel intern als extern;
- * *coöperatie*: samenwerking met die instanties/groepen/personen die zich in kerk en samenleving al op leniging van de gesignaleerde nood richten;
- * *compensatie*: waar nodig en mogelijk doen wat anderen niet (kunnen) doen;
- * *correctie*: de tekort schietende gang van zaken in de maatschappelijke of kerkelijke omgang met noodlijdenden aanklagen en wegen zoeken worden om misstanden juridisch, sociaal, politiek, economisch, enz. recht te laten trekken.

Wanneer in de parochiële diaconie deze mogelijke vormen van taak uitvoering niet goed worden waargenomen, loopt zij het risico ondoelmatig en inefficiënt te werk te gaan.

Meerdere dimensies.

In theologisch perspectief moet parochiële diaconie fundamenteel als constitutief en integraal aspect van kerk-zijn als zodanig omschreven worden; pas in tweede instantie is diaconie aan te duiden als een werkveld, een afzonderlijke sector. Bijgevolg kan heel het kerkelijk leven en kunnen alle andere wezenlijke aspecten ervan - liturgie, catechese, pastoraat, gemeenschapsvorming - onder diaconaal opzicht beschouwd worden. En omgekeerd geldt dat diaconie onder het opzicht van het geheel en de andere wezenlijke aspecten daarvan ter sprake gebracht kan worden. Daarom moeten in de parochiële diaconie de volgende dimensies onderscheiden worden:

- * *zorg* voor de mens in nood (het pastorale aspect van kerk-zijn)
- * *solidariteit* tussen mensen (het gemeenschapsvormende aspect van kerk-zijn)
- * *strijd* voor een rechtvaardiger samenleving (het politieke aspect van kerk-zijn)
- * *bidden en vieren* (het liturgische aspect van kerk-zijn)
- * *leren en verkondigen* (het catechetische aspect van kerk-zijn).

Henk Meeuws, ‘Verder bouwen aan diaconie in het Bisdom Breda. Onderzoeksproject ter verbetering van de parochiële diaconie, uitgevoerd in de regio’s Breda-Noord en Made – Eindrapport en Advies -, Actioma Bericht 2000/2, ’s-Hertogenbosch, april 2000, overname van paragraaf 1, pag. 8-11

Diaconaal handelen 2000

“Volgens Henk Meeuws komt goed diaconaal handelen tot stand langs vier stappen. De eerste stap is het zien en erkennen van de behoefte, het verlangen of lijden van mensen in nood. De tweede stap is het nemen van verantwoordelijkheid daarvoor. In het kader van deze stap bezinnen parochies zich op de vraag wat hen in diaconaal opzicht te doen staat? De uitkomsten van die bezinning worden vastgelegd in een algemeen beleidsplan en een diaconaal werkplan, Als derde stap wordt competente en passende actie ondernomen, met inachtneming van eigen grenzen en mogelijkheden. Scholing en samenwerking met anderen zijn hier cruciaal. De vierde stap tenslotte staat in het teken van evaluatie: wordt het beoogde doel bereikt, is er sprake van zorgzaam handelen, doet de diaconie alle betrokkenen deugd?.

Diaconaal handelen langs deze vier stappen vraagt een doelmatige organisatie die optimaal gebruik maakt van de mogelijkheden van schaalvergroting (werkverdeling, specialisatie en samenwerking). Een organisatie die bovendien de negatieve gevolgen van schaalvergroting compenseert door te streven naar kleinschaligheid in de organisatie door bijvoorbeeld wijk-/buurtcontactpersonen in te stellen.

Daarnaast moet er in de organisatie goede zorg worden besteed aan de inzet van vrijwilligers, In de eerste plaats moeten vrijwilligers het gevoel krijgen dat zij worden gewaardeerd. Dat is voor het grootste deel een bejegeningkwestie, waarin pastores en kerkbesturen, maar ook

medeparochianen, een grote rol spelen. Daarnaast is het belangrijk dat de activiteiten waarvoor een beroep wordt gedaan op vrijwilligers aansluiten bij hun geleefde werkelijkheid. Dat vergroot de persoonlijke betrokkenheid. Bovendien moeten de vrijwilligers voldoende mogelijkheden tot persoonlijke ontplooiing krijgen, bijvoorbeeld in de vorm van scholing. En -last but not least- moet de partiële inzet van vrijwilligers mogelijk zijn: een specifieke, kortdurende inzet voor een welbepaalde activiteit of een welbepaald project.

Door het vrijwilligerswerk in de parochie op deze manier te organiseren, raakt het traditionele vrijwilligersbestand minder overbelast en minder verwaald in de grote parochie en wordt bovendien het parochiële diaconale werk aantrekkelijker voor de nieuwe vrijwilliger die 'in' is voor kortlopende, actuele activiteiten.

Maria Jenniskens, 'De diaconale vrijwilliger', in 'Diakonie & parochie, 13(2000)1, pag. 5-6.

Dienst aan de samenleving 2000

Diaconie, de dienst van de liefde, heeft sterke geloofswortels. Maar hoe dienen wij haar vandaag de dag te verstaan? Ik omschrijf haar als volgt. Het is de dienst vanuit de geloofsgemeenschap aan de samenleving. Deze dienst is bijzonder gericht op mensen in nood, voornamelijk op mensen die op een structurele manier ontrecht worden. Deze laatste groep verkeert immers in een situatie, waarin zij nauwelijks mogelijkheden heeft of kan verwerven om zelf gerechtigheid te laten gelden. In de diaconie probeert de geloofsgemeenschap aan deze groep tegemoet te komen en wel door barmhartigheid te bewijzen in de directe omgang en door een structurele ondersteuning van hun strijd tegen de "zondige" structuren.

Harry Spee, in: 'Wat te verstaan onder diaconie?', in: 'Mensen Onderweg', tijdschrift van de Paters van de HH. Harten, editie 8, oktober 2000, pag. 19.

Diaconie 2000

"In deze nota verstaan wij onder diaconie: de christelijke dienst van zorg, solidariteit en verzet ten behoeve van mensen in nood. Deze dienst heeft maar één doel: dat noodlijdenden daadwerkelijk hulp in hun nood ervaren. Zorg, solidariteit en verzet zijn er de drie wezenlijke aspecten van. Met 'zorg' wordt bedoeld: de acute en blijvende hulpverlening aan mensen in nood. 'Solidariteit' houdt in: hun kant kiezen en naast hen blijven staan. 'Verzet' staat voor: weerstand bieden tegen elke vorm van onrecht en zich inzetten voor zodanige verandering van situaties en structuren dat mensen tot hun recht kunnen komen. We spreken liever van 'verzet' dan van 'strijd', omdat dit laatste woord in onze samenleving al snel aan het gebruik van geweld doet denken en dat is niet wat we beogen. Bovendien past 'verzet' beter bij de traditie van gelovige tegenbewegingen waar we ons bij willen aansluiten. Aan onze omschrijving van diaconie ligt een bepaalde visie op de roeping van de mens en de zending van de kerk ten grondslag. Die visie wordt in dit hoofdstuk gepresenteerd.

Vanaf het begin gaat elke zending gepaard met een oproep: 'Kom! Ga! Doe!'. In het Mattheüs-evangelie horen wij zo'n oproep: "Kom, gezegenden van mijn Vader, neem het koninkrijk in bezit dat vanaf het begin van de schepping voor jullie klaar ligt" (25:34). Degenen tot wie deze oproep zich richt zijn mensen die simpelweg het meest elementair menselijke doen: hongerigen te eten en dorstigen te drinken geven, vreemdelingen opnemen, naakten kleden, zieken verzorgen, gevangenen bezoeken. Tot hun stomme verbazing worden zij de 'gezegenden' genoemd voor wie 'het koninkrijk' klaar ligt 'vanaf het begin van de schepping'. Zó is volgens de joodse en christelijke traditie blijkbaar àlle mensenleven oorspronkelijk en in beginsel bedoeld - als een leven naar Gods beeld en gelijkenis: "Want de Heer verschaft recht aan wie onderdrukt worden, geeft te eten aan wie honger lijden, bevrijdt de gevangenen, maakt de blinden ziende, richt op wie

gebogen gaan. Wie zijn wil doen heeft Hij lief. De Heer is het die vreemdelingen beschermt, wezen en weduwen tot steun is” (Ps. 146:7-9). Daarom geldt van oudsher: “Wie omziet naar de weerloze, die kent God” (Jer. 22:16), en die heeft deel aan het Rijk Gods.”

Diocesaan bestuurscollege en Diocesane Raad voor de Diaconie, ‘Wanneer hebben wij u gezien? Op zoek naar de schatten van de kerk. Beleidsnota over de diaconie in het bisdom Rotterdam, bisdom Rotterdam, 2000, pag. 13.

Diaconie, MOV, Kerk en Samenleving, pastoraat en kerkopbouw 2000

“Wereldwijd leven mensen in nood. Samen met andere kerken en maatschappelijke groeperingen bekommert ook de rk-kerk in Nederland zich om hen via diverse organisaties en acties in het kader van ‘Missie, Ontwikkeling en Vrede’ (MOV). In de beleidsnota over de missionaire opdracht van de kerk in het bisdom Rotterdam ‘Werken aan een wereld die toekomst heeft’ is uiteengezet dat ‘missie’ intrinsiek verbonden is aan de werken van gerechtigheid en vrede overal ter wereld. MOV heeft zogezien een duidelijke ‘wereld-diaconale’ dimensie. Daarbij richten MOV-groepen zich meestal meer op de nood en de hoop van mensen in de ‘Derde Wereld’ en in Oost-Europa. Diaconale groepen nemen primair de nood en hoop van mensen in Nederland als vertrekpunt.

In de Nederlandse samenleving doen zich ingrijpende ontwikkelingen en kwesties voor van sociale, morele of spirituele aard, die om bezinning vragen. De kerk moet daaraan naar vermogen bijdragen door een ‘Kerk en Samenleving’-beraad te organiseren, waarin de ontwikkelingen en kwesties in breed verband aan de orde gesteld kunnen worden. Diaconie echter is iets anders. Zij bestrijkt niet heel het brede terrein van ‘Kerk en Samenleving’, maar richt zich op de noden zoals boven omschreven, Diaconie heeft uiteraard bezinning nodig en draagt er zelf ook aan bij. Maar diaconie als zodanig is iets anders dan een beraad. Diaconie heeft tot doel mensen die in nood verkeren daadwerkelijk in hun nood bij te staan.

Pastoraat heeft tot doel mensen van dienst te zijn die op zoek zijn naar levensoriëntatie, spirituele of morele bezinning, geloofsverdieping; in het pastoraat worden levens- en geloofsvragen aan de orde gesteld. Diaconie beoogt iets anders: elementaire menselijke zorg, solidariteit en verzet, opdat noodlijdenden tot hun recht komen – ongeacht hun levensbeschouwing, religie of geloof. Diaconie is ook geen kerkopbouw in strikte zin. Zij dient primair slechts het belang van de mens in nood. Weliswaar doet diaconie ook de geloofsgemeenschap goed: zij kan de vitaliteit en aantrekkelijkheid ervan bevorderen, de liturgie en prediking inspireren, de onderlinge band verstevigen. Maar dat alles is vrucht van goede diaconie, niet haar doel.”

Diocesaan bestuurscollege en Diocesane Raad voor de Diaconie, ‘Wanneer hebben wij u gezien? Op zoek naar de schatten van de kerk. Beleidsnota over de diaconie in het bisdom Rotterdam, bisdom Rotterdam, 2000, pag. 22-23.

Diaconie heeft oude routes, 2000

Het is binnen de katholieke kerk gebruikelijk om het kerkelijk, gelovig werk te rangschikken in vier werkvelden:

1. leren
2. vieren
3. gemeenschapsopbouw
4. dienen

Onder ‘leren’ valt alles dat met catechese, geloofsonderricht, te maken heeft. ‘Vieren’ heeft betrekking op het veelomvattende terrein van de liturgie, de eredienst, op velerlei momenten en in velerlei vormen. Tot de gemeenschapsopbouw, ook wel kerkopbouw genoemd, wordt de

organisatie van parochie, dekenaat of bisdom gerekend. Onder 'dienen' ten slotte vallen alle diaconale activiteiten die in een parochie worden uitgevoerd.

Betekenis en herkomst

De letterlijke betekenis van het – griekse - woord *diakonia* waarin we het woord diaconie herkennen, is 'dienst'. Ook in het werkwoord '*diakoneo*', dat 'aan tafel dienen' betekent, zien we dit dienen terug, evenals in het zelfstandige naamwoord '*diakonos*': dienaar. Er bestaat echter een groot verschil in opvatting tussen de oude Griekse en de (oude) joodse cultuur als het gaat om de gevoels- of betekeniswaarde van dienen.

De Griekse wijsgeer Plato had een uitgesproken negatieve opvatting over dienen. 'Hoe kan een mens gelukkig zijn als hij een ander dienen moet', zei hij. En dan gaat het zelfs alleen nog maar om ongedwongen dienst. Als het om gedwongen dienen gaat, wordt in het Grieks het woord '*douleio*' gebruikt; '*doulos*' betekent slaaf. Dat dienen zo'n negatieve klank had hangt samen met het mensbeeld van de Grieken. Alleen een 'vrije' kon mens genoemd worden.

Het jodendom daarentegen ziet dienen niet als iets onwaardigs, hoewel het wel van betekenis is wie men dient. De botsing tussen de Griekse en joodse cultuur die in het tweede testament leesbaar is, en die voor veel onbegrip zorgde, laat zich door deze tegenstelling begrijpen.

Diakoneo in het nieuwe testament

In het tweede, nieuwe testament werden veel activiteiten geschaard onder de *diakonia*:

- * In het Lucasevangelie (hoofdstuk 17 vers 8, en hoofdstuk 12 vers 37) en in het Johannesevangelie (hoofdstuk 12 vers 2) betekent *diakoneo* nog eenvoudig: aan tafel dienen.
- * In Handelingen 6 betekent *diakoneo* voor de liefdesmaaltijd zorgen. De voorbereiding, de leiding en het bedienen van de maaltijd was slechts voorbehouden aan de zeven mannen 'vol des heiligen geestes'. Het aan tafel dienen was dus een belangrijke functie.
- * In het Lucasevangelie (hoofdstuk 22 vers 26 en 27) gaat het om het dienen van de medemens, juist als hij minder is dan wij zelf. Jezus zegt daar: 'Wie de voornaamste is, dient des te meer'.
- * Paulus noemt zichzelf en zijn apostelvrienden in zijn de tweede brief aan de Korinthiërs 'diakenen' van Christus. Ook apostolaat valt hier dus onder *diakonia*.
- * In Handelingen 6 preken de apostelen in Jeruzalem, en dat heet dan *diakonia* des Woords.
- * Het zendingswerk zoals bijvoorbeeld Timoteus dat ondernam, droeg ook de naam *diakonia*.
- * Tot slot werden met het woord *diakonia* bepaalde ambten bedoeld.

Jezus

Dienen, *diakonia*, is in het nieuwe testament dus veel meer dan de zorg voor armen, weduwen en wezen. Apostolaat viel er onder, evenals preken, zendingswerk, catechisatie, en huisbezoek. In de evangeliën echter ligt de nadruk echter op de wijze waarop Jezus het dienstwerk opvat. In tegenstelling tot de wereld, waarin het gaat om macht over de ander, stelt Jezus het dienen centraal. Hij zegt: 'Ik ben niet gekomen om bediend te worden, maar om te dienen.'

Iedereen die in de gemeenschap van Christus wordt opgenomen, komt bijna als vanzelf in dit dienstbetoon terecht. Christus is onder meer zichtbaar in de gemeenschap, in de mate waarin de gemeenschap zich dienstbaar toont.

Diakonia is daarmee een kerkelijk begrip. Hetgeen niet wil zeggen dat niemand dienstbaar kan zijn buiten de kerken. Meestal worden er dan andere benamingen gebruikt, zoals als loyaliteit, solidariteit, actie, belangenbehartiging, en goedgunstigheid.

Donne Schmaal, 'Diaconie', tijdelijke tekst zoals gepubliceerd op de website www.katholiekederland.nl, 2000-2003

Diaconaal stappenplan, 2002

“Een bekend stappenplan voor diaconie spreekt over HART – HOOFD – HANDEN.

Het begint met ‘zien’ en – in het HART – geraakt worden. Door een ontmoeting, een artikel in de krant, een tv-uitzending of een themabijeenkomst komen we op het spoor van een probleem. We voelen ons aangesproken. “Hier moet iets gebeuren.” We ervaren onrecht. Hier is zorg nodig. De nood heeft – letterlijk – een gezicht gekregen. Het gaat niet meer vaag om ‘een maatschappelijk probleem’, nee, hier is iemand, een mens zoals u en ik, in de problemen. Onze solidariteit wordt gevraagd en op de achtergrond speelt misschien mee: “Dit zou mij ook kunnen overkomen!”

Op dat moment spreekt uw hart, en u bent geroepen tot handelen. Maar... wacht even. Nu is het zaak het HOOFD te gaan gebruiken. Beoordeel de zaak eerst rustig. Wat is er werkelijk aan de hand? Met welke inzet voelt de ander zich geholpen? Waarom is het probleem zoals het nu is? Waardoor is het ontstaan? Wat kunnen wij bijdragen aan de oplossing van het probleem? En, minstens zo belangrijk: kunnen wij dit zelf of moeten er andere instanties bij gehaald worden? Zo ja, welke? Wie doet dat? Pas als die vragen zijn beantwoord, komen de HANDEN in het geding en kunnen we aan de slag.

Deze brochure laat manieren zien om naar buiten te gaan en in contact te komen met mensen die problemen hebben. Hoe kun je je in het HART laten raken? De stappen van HOOFD en HANDEN worden in deze brochure wel genoemd, maar vragen om een aparte uitwerking.”

P. Bergmans, W. van 't Veer en L. Steinmeijer, e.a., 'Noodzaak. Over het vinden van mensen in nood', Diocesaan Pastoraal Centrum bisdom Rotterdam en Katholiek Centrum voor Welzijnsbehartiging Rotterdam, Rotterdam, 2002, pag. 11.

Wat is diaconaat of diaconie? 2002

“Onder diaconaat of diaconie verstaan we in dit boek: het handelen vanuit kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van met name sociaal-maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen, en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen.

Redactiegroep Handboek diaconiewetenschap in ontwikkeling, werkdefinitie 2002, zie ook: 'Barmhartigheid en Gerechtigheid. handboek diaconiewetenschap', Kok kampen en DISK Amsterdam, 2004-1, pag. 13

Diaconie, 2004

Barmhartigheid en gerechtigheid: die woorden komen bijna altijd terug in omschrijvingen van diaconie, of het nu gaat om diaconie in het algemeen, parochiële diaconie of om wat er allemaal kan vallen onder het diaconaal handelen van parochies.

Het Landelijk Pastoraal Overleg (LPO) omschreef diaconie in 1987 zo:

- *allerlei manieren*
- *waarop groepen christenen, waaronder parochies,*
- *zich solidariseren met mensen in nood*
- *en/of werken aan het oplossen van maatschappelijke problemen.*

Centraal in deze definitie staat het begrip ‘solidariteit’; dat wordt omschreven als:

- *de kant kiezen van mensen in nood*
- *naast zulke mensen gaan staan, niet erboven*
- *partij kiezen voor dezen mensen (en dus soms tegen anderen)*
- *délen, niet bedélen.*

Met ‘mensen in nood’ wordt bedoeld: ieder die in een noodsituatie verkeert waarbij elementaire menselijke (materiële en immateriële) behoeften in het gedrang zijn gekomen.

Met ‘allerlei manieren’ wordt verwezen naar barmhartigheid, die zich uit in concrete hulpverlening en gerechtigheid, die zichtbaar wordt in het meehelpen aan het veranderen van structuren.

Met ‘délen, niet bedélen’ wordt bepleit dat het in diaconie om een gelijkwaardige relatie moet gaan. De Rotterdamse diaconale beleidsnota *Wanneer hebben wij u gezien?* (2000, pag. 25) zegt hierover: “Een belangrijk uitgangspunt bij diaconie is de perspectiefwisseling: de wereld bekijken vanuit de ogen van degene die in nood is. (...) Wanneer er een menselijke relatie en gelijkwaardige verhouding bestaat tussen hulpvrager en hulpverlener, kunnen zij de situatie bezien vanuit ieders eigen verantwoordelijkheid. Dan ontstaat een helder beeld dat recht doet aan de werkelijke behoeften en zal men samen creatief kunnen zoeken naar uitwegen of oplossingen”.

Hub Crijns, E. van der Panne, e.a., ‘In de prijzen gevallen’, ‘Diakonie & parochie, 17(2004)3, pag. 3.

De definitie opnieuw beschouwd, 2004

“Zoals we al aankondigden in hoofdstuk 1 is er reden om terug te komen op de definitie van diaconaat en diaconie waarmee we in dit boek hebben gewerkt. Verschillende bijdragen in dit boek geven aanleiding om de definitie te herzien. Op drie punten zijn we tot een aanvulling gekomen. Deze aanvullingen zijn vet weergegeven in de onderstaande herziene definitie. Tevens is door middel van een doorhaling aangegeven welk woord verwijderd is.

Onder diaconaat/diaconie verstaan we het handelen vanuit **en door** kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van **lijden en sociaal-** maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen **in kerk en samenleving.**”

Hub Crijns, W. Elhorst, Pl. Robbers-van Berkel, L. Miedema, H. Noordegraaf, E. van der Panne en S. Stoppels, e.a., ‘Barmhartigheid en Gerechtigheid. handboek diaconiewetenschap’, Kok Kampen en DISK Amsterdam, 2004-1, pag. 392.

Definitie van diaconie, 2005

“Het is goed een definitie van diaconie te kennen. We zijn ons ervan bewust dat ‘diaconie’ in de katholieke traditie een brede betekenis heeft. Waar in deze notitie sprake is van diaconie wordt de diaconia caritatis bedoeld, waarmee in brede zin de zorg en aandacht van de geloofsgemeenschap wordt aangeduid voor de noden van de samenleving: “Het vanuit christelijke overtuiging gestalte geven aan de opdracht van de kerk om dienstbaar te zijn aan de samenleving door aandacht te wijden aan de concrete noden en behoeften van personen en groepen van personen en daardoor bij te dragen aan het bevorderen van sociale rechtvaardigheid” (Algemeen reglement voor het bestuur van een (inter)parochiële Caritas-instelling in de Nederlandse Kerkprovincie, Utrecht 12 februari 1991, art.1).

De nota *Nieuwe Tijden, Nieuwe Wegen* (NTNW, Haarlem, mei 2004) omschrijft in navolging van het Landelijk Pastoraal Overleg in 1987 de diaconie als volgt: “allerlei manieren, waarop groepen christenen, zich solidariseren met mensen in nood en/of werken aan de oplossing daarvan.”

Negatief geformuleerd gaat het dus niet om: het geven van geld als enige manier van helpen, goedwillende bedeling en alleen hulp aan individuen. Positief geformuleerd gaat het om: veelsoortige manieren van hulp, om solidariteit en gelijkwaardigheid tussen helper en geholpene,

om naast hulp aan individuen en groepen, mee werken aan het wegnemen van de oorzaken van een nood. Ook dit laatste is diaconie: meewerken aan een structurele oplossing van een nood. De nota Nieuwe Wegen, Nieuwe Tijden (NTNW) geeft verder aan het woord nood in deze definitie een theologische diepte mee: “Nood is theologisch gesproken daar waar het een mens door financieel, lichamelijk, psychisch of sociaal gebrek niet mogelijk is mens te zijn of te worden naar het beeld van God”. Diaconie ziet met gelovige ogen naar de medemens in nood.” “Diaconie blijkt bovendien meer in te houden dan het lenigen van noden. In de huidige theologie en de huidige Romeinse documenten (*Basisnormen voor de vorming van permanente diakens. Congregatie voor de katholieke opvoeding, 22 februari 1998, en Directorium voor de dienst en het leven van permanente diakens, Congregatie voor de Clerus, 22 februari 1998*) zijn voor de diaconie en de diakens een aantal tendensen en accenten te ontdekken, die op dat bredere begrip van diaconie ingaan. Toch is de theologie van de diaconie nog lang niet definitief en concreet afgebakend. Deze blijft door het aansluiten bij de samenleving en haar problemen steeds in ontwikkeling. Ook de bijbelse herbronning (*Zie Barmhartigheid en gerechtigheid, Handboek diaconiewetenschap, red. H. Crijns e.a. Uitg. Kok, Kampen 2004, blz. 13-15 en 392-402*) maakt de basis voor de grote reikwijdte van de diaconie duidelijker.”

Piet Stolwijk, e.a., Voortgangsnotitie Diaconie. Ter aanvulling van de beleidsnota Nieuwe Tijden, Nieuwe Wegen, Haarlem, mei 2005, pag. 2-3.

Caritas en Parochiële Caritas Instelling, 2005

In 1853 werd in Nederland de bisschoppelijke hiërarchie hersteld en werd de Nederlandse Rooms-Katholieke Kerk weer ‘een normale Kerk’. Daar hoorde vanzelfsprekend ook de caritas (liefdadigheid) bij. Toen de regering in 1854 met de eerste *Armenwet* kwam, speelden de bisschoppen daar onmiddellijk op in met hun *Algemeen Reglement voor de besturen der parochiale en andere katholieke instellingen van liefdadigheid*. Alle parochiële instellingen en activiteiten voor liefdadigheid vielen voortaan onder de zeggenschap van een eigen door de bisschop benoemd bestuur. Dit bestuur was onafhankelijk van het parochiebestuur, beschikte over eigen geldmiddelen en was alleen aan de bisschop verantwoording schuldig. Ook alle niet-parochiële instellingen voor liefdadigheid, zoals ziekenhuizen, vielen voortaan onder bisschoppelijk toezicht. Naar de overtuiging van de bisschoppen vloeide liefdadigheid automatisch voort uit de zending van de Kerk. Caritas is een onlosmakelijk deel van die zending. In 1963 kwam de regering met de *Algemene Bijstandswet*: de burgerlijke overheid nam de zorg op zich voor iedere Nederlandse burger die zelf niet over voldoende middelen van bestaan beschikt. De bisschoppen reageerden op de nieuwe situatie met het *Algemeen Reglement voor de Parochiële Caritas-instelling*, (PCI). Het bisschoppelijk toezicht op het terrein van de caritas beperkt zich voortaan tot de parochiële activiteiten en initiatieven van het bisdom als zodanig en van dekenaten.

‘Onder caritas wordt verstaan: Het vanuit christelijke overtuiging gestalte geven aan de opdracht van de Kerk om dienstbaar te zijn aan de samenleving door aandacht te wijden aan de concrete noden en behoeften van personen en groepen van personen en daardoor bij te dragen aan het bevorderen van sociale rechtvaardigheid’ (Algemeen Reglement I,1.).

Inspeland op nieuwe ontwikkelingen in de parochiële organisatie komen de bisschoppen in 1991 met een nieuw *Algemeen Reglement voor het bestuur van een (inter)Parochiële Caritas-instelling in de Nederlandse R.-K. Kerkprovincie*. De omschrijving van caritas wordt gehandhaafd. De bisschoppen benadrukken dat de PCI haar beleid moet voeren in goede samenspraak met de parochie.

'In Gods Naam Doen', kadernota Diaconie aartsbisdom Utrecht, Utrecht, september 2005, pag. 15-16.

Diaconie als: zorg, verzet en solidariteit, 2005

“Tot ongeveer 1960 was het woord ‘diaconie’ in Nederland een typisch protestants woord en in de katholieke wereld nagenoeg onbekend. In de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw kwam in de Kerk de maatschappelijk taak van de christen opnieuw in de aandacht onder invloed van maatschappijkritische stromingen, de vredesbeweging, emancipatiebewegingen, groeiende belangstelling voor ontwikkelingsproblematiek, politieke en bevrijdingstheologie (Henk Meeuws, ‘Diaconie en caritas in de rk-kerk’, in: *Barmhartigheid en gerechtigheid. Handboek diaconiewetenschap*, Kok Kampen en DISK Amsterdam, 2004, pag. 54). We zien hier een grote verruiming van het veld van de diaconie. Er ontstonden werkgroepen Kerk & Samenleving, Missie, Vrede en Ontwikkeling (MOV), en Kerk & Werk. Dit hele veld kreeg de naam ‘diaconie’. Het Landelijk Pastoraal Overleg van 1987 omschreef diaconie al volgt. *‘(Parochiële) Diaconie is allerlei manieren waarop groepen van christenen (waaronder parochies) zich solidariseren met mensen in nood en/of (mee)werken aan het oplossen van maatschappelijke problemen’.*

Hierop aansluitend wordt ook vaak als omschrijving gegeven: ‘Diaconie is de christelijke dienst van zorg, strijd/verzet en solidariteit ten dienste van mensen in nood.’ Vanwege het besef dat veel lijden en nood mede het gevolg is van menselijk onrecht komt hier een nieuw kernwoord naar voren als onderdeel van diaconie: ‘gerechtigheid’ als aanvulling en correctie op de oude woorden barmhartigheid, caritas en liefdadigheid.

Een oecumenisch handboek diaconie

Het mag een mijlpaal heten dat in 2004 het eerste oecumenisch handboek diaconie is verschenen onder de titel: *Barmhartigheid en gerechtigheid; handboek diaconiewetenschap*. Bij het schrijven van deze kadernota heeft deze publicatie mede als basis gefunctioneerd. Op grond van verkenningen in meer dan vierhonderd pagina’s wordt de volgende definitie gegeven (p. 392). *Onder diaconaat/diaconie verstaan we het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen, dat gericht is op het voorkomen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en sociaal-maatschappelijke nood van individuen en van groepen van mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.*

Geen definitie

In deze kadernota ‘In Gods Naam Doen’ wordt ervoor gekozen zich niet uit te spreken over een definitie en over de grensafbakeningen die daarbij horen. Het diaconaal handelen in de praktijk is een veelvormig en bont geheel, dat steeds in ontwikkeling is. Met deze nota wil het bisdom werkers in het veld, beleidsorganen en dienstverleners inspireren:, oriëntatie bieden op wat diaconie inhoudt en handreikingen geven voor een diaconale infrastructuur. De vraag wat goede diaconie inhoudt, weegt zwaarder dan de vraag of iets wel of geen diaconie genoemd kan worden.”

'In Gods Naam Doen', kadernota Diaconie aartsbisdom Utrecht, Utrecht, september 2005, pag. 16-17.

Een drievoudige dienst: barmhartigheid, gerechtigheid en verzoening, 2005

Meer dan door definitie en afbakening valt diaconie te karakteriseren met een aantal sleutelwoorden, zoals ook verwoord in het motto van de diakenopleiding van ons bisdom: *omzien naar zorg, gerechtigheid en verzoening*.

Zorg en barmhartigheid (Geef ons vandaag het brood dat we nodig hebben)

Zorg heeft allereerst te maken met materiële noden. Die staan voorop bij de werken van barmhartigheid. Ruimer gezien betreft dat ook het nabij zijn aan mensen in de breekbaarheid en kwetsbaarheid van het leven. Gedeelde vreugde is dubbele vreugde, gedeelde smart is halve smart.

Maar het gaat verder dan het oplossen van materiële nood. Mensen lijden aan hun lijden, hun ziekte, hun onmacht. We hebben hier te maken met menselijke tragiek. Het is een gevaarlijke illusie te denken dat alle leed te verhelpen is.

Het lijden tast soms de zin van je bestaan aan. Dan betreft het de tweede dood, waarover we zingen in de voorbede *Groter dan ons hart*: ‘laat niet de dood die alles scheidt en leeg maakt, laat niet de tweede dood over ons komen’ (GvL 448). Het leven is voortdurend afscheid nemen, het meest uiteraard bij het verlies van een dierbare, maar ook bij het afscheid van je jeugd of van het werkzame leven. Aandachtige nabijheid kan hier wonderen doen.

Gerechtigheid (En breng ons niet in beproeving, maar red ons uit de greep van het kwaad)

Een van de namen van God is ‘hartstocht voor gerechtigheid’. Daar waar lijden en dood door anderen worden aangedaan, gebeurt onrecht. Dat vraagt van christenen inzet voor gerechtigheid. We leven en geloven binnen de traditie van een God die opkomt voor slachtoffers van onrecht. Er is niet alleen onrecht dat mensen elkaar aandoen, maar er is ook veel onrecht dat heerst in verhoudingen en structuren. De laatste bede van het Onze Vader is niet voor niets vertaald met: ‘en red ons uit de greep van het kwaad’. Criterium bij uitstek voor gerechtigheid is de onvervreembare waardigheid van de mens (Encycliek *Dignitatis humanae*) en het respect voor de natuur.

‘Als uitgangspunten staan bij christenen centraal: de waardigheid van iedere mens en het recht (en de plicht) om te leven in vrijheid en verantwoordelijkheid, in verbondenheid met anderen. De morele beginselen die daaruit volgen vragen om sociale verantwoordelijkheid en solidariteit, om subsidiariteit, om een cultuur van overleg en participatie, om aandacht voor arbeid en zorg... Paus Johannes Paulus II heeft aan dit katholieke sociale denken sterk impulsen gegeven. Het woord ‘solidariteit’ staat bij de Paus, op grond van het Evangelie, centraal. Hij omschreef ‘solidariteit’ eens als: “Het vaste en volhardende besluit om zich in te zetten voor het algemeen welzijn van allen en van ieder, omdat wij werkelijk allen verantwoordelijk zijn voor allen”. U mag dus van ons, katholieken, verwachten, dat wij niet louter gericht zijn op ons individuele zieleheil en onze eigen katholieke gemeenschap, maar dat wij medeburgers willen zijn die hun rijkdommen en kundigheden willen inzetten voor het algemeen welzijn’. Toespraak Adrianus Kardinaal Simonis op het symposium ‘Lessen voor de toekomst’ van de Provincie Utrecht, 13 februari 2003.

Allerlei maatschappelijke organisaties zijn actief voor gerechtigheid en vrede. Christenen, parochies en genootschappen kunnen daarin hun bijdrage leveren en ook zelf iets ondernemen. De kunst is te onderscheiden tussen wat in onze macht ligt om te veranderen en wat niet, en tussen tragisch lijden en onrecht. Het gebed van Hammarskjöld kan ons hierbij helpen. ‘God, geef mij de kracht om te dragen wat onveranderlijk is, geef mij de moed om te veranderen wat ik kan veranderen, en geef mij de wijsheid om tussen beide te onderscheiden’. Die kunst van het onderscheiden is heilzaam voor wie diaconaal wil handelen. Het is ook heilzaam anderen te helpen dit onderscheid aan te brengen in hun leven.

Verzoening en vergeving (Vergeef ons onze schulden, zoals wij hebben vergeven die ons iets schuldig was)

De derde diaconale dienst is die van bijdragen aan verzoening en vergeving. Deze dimensie is allereerst van belang voor christenen zelf die diaconaal handelen. Want in zorg voor anderen zullen we onvermijdelijk tekortschieten, onze armen blijken steeds weer te kort, en in de inzet voor gerechtigheid is het bijna onmogelijk geen enkele vorm van geweld te gebruiken. Zelf zijn we aangewezen op vergeving om diaconaal actief en blijmoedig te kunnen blijven. De bede in het 'Onze Vader' geeft aan dat er een innerlijke samenhang bestaat tussen vergeving door God en elkaar vergeven. Elkaar vergeven is zowel voorwaarde als vrucht van vergeving door God. Ons zelf vergeven is vaak het moeilijkst. Tot onze troost en verzoening schrijft de apostel Johannes: 'En zelfs als ons hart ons aanklaagt: God is groter dan ons hart' (1 Joh.3,20).

In het klein is de dienst van verzoening belangrijk in families en buurten, in het groot tussen bevolkingsgroepen en religieuze groeperingen. Verzoening zonder vergeving te vragen is niet mogelijk. Verzoeningscommissies in Zuid Afrika en Argentinië maken dat duidelijk.

Verzoenen heeft als basis het scheppen van verbinding, met name van verbindingen buiten de eigen kring, het denken in 'wij' en 'zij' overstijgen, bijvoorbeeld bij de ontmoeting van moslimvrouwen en christenvrouwen. In combinatie met de inzet voor gerechtigheid betekent dat vooral een inzet voor mensen en groepen die worden uitgesloten en niet of minder deelhebben aan het maatschappelijk en/of kerkelijk leven. Diaconale solidariteit zal niet rusten totdat mensen hun plaats hebben gevonden en gekregen.

'In Gods Naam Doen', kadernota Diaconie aartsbisdom Utrecht, Utrecht, september 2005, pag. 34-36.

Diaconie, perspectiefwisselingen en gastvrijheid, 2005

“Diaconie is de christelijke dienst van zorg, solidariteit en verzet ten behoeve van mensen in nood. Zo omschrijft de diocesane beleidsnota Wanneer hebben wij u gezien! van augustus 2000 deze kernfunctie van kerk-zijn. Naast liturgie en catechese is diaconie wezenlijk voor elke vorm van christelijke gemeenschapsvorming. Vanaf haar begin heeft de jonge kerk de dienst aan mensen in nood gezien als dienst aan God en heeft ze daarvan werk gemaakt. De inzet voor 'de minsten der Mijnen' kreeg in de loop van de geschiedenis gestalte in heel uiteenlopende vormen en organisatiemodellen.” (...)

“Christenen zijn geroepen tot dienst aan mensen in deze noodsituaties. Hoe kan de geloofsgemeenschap adequaat vorm geven aan deze diaconale roeping? Door in haar strategie uitwerking te geven aan drie perspectiefwisselingen, aldus de nota (p. 23):

- van het parochiële binnenperspectief naar het maatschappelijk buitenleven. Trefwoord: gastvrijheid.
- van parochiële zelforganisatie naar bovenparochieel, oecumenisch, interreligieus en maatschappelijk samenwerken. Trefwoord: bondgenootschap.
- van kerkelijke marginaliteit naar het hart van de geloofsgemeenschap. Trefwoord: spiritualiteit.

Noodgedwongen is de nota vrij summier in de beschrijving van deze perspectiefwisselingen. Bij de eerste perspectiefwisseling 'van binnen naar buiten' wordt gewezen op de groeiende belangstelling voor een gastvrije kerk. Een gastvrije kerk wordt omschreven als "een open kerk, uitnodigend voor mensen in hun eigenheid. Zij dringt niets op maar heeft respect voor wat hen beweegt, en vraagt hoe zij van dienst kan zijn. Een gastvrije kerk brengt metterdaad de kern van

het christelijk geloof in praktijk: dat alle mensen in volle vrijheid tot gemeenschap met elkaar en met God geroepen zijn." (p. 24) De diaconie kan op drie manieren een bijdrage leveren aan zo'n gastvrije kerk: door zelf gastvrij te zijn en uit te gaan van de noodlijdenden; door haar inzet niet te beperken tot de eigen kring, maar oog te hebben voor de sociale noden in de bredere samenleving; en door zelf gast te willen zijn.

Bij de tweede perspectiefwisseling 'van zelf naar samen' gaat het om het ontwikkelen van betrouwbare relaties met alle mensen van goede wil, die streven naar een menswaardig leven van noodlijdenden, en in het bijzonder met de zwakkeren zelf. Bundeling van expertise en menskracht is gewenst om aandacht te kunnen besteden aan alle drie aspecten van diaconie: zorg, solidariteit en verzet.

De derde perspectiefwisseling ten slotte, 'van de marge naar het hart', wil de diaconie weer in het hart van de geloofsgemeenschap en de geloofsbeleving plaatsen. Daartoe is het gewenst, dat ervaringen die mensen in de diaconie opdoen, worden ingebracht in de geloofsgemeenschap en in de andere werkvelden en dat een diaconale spiritualiteit wordt ontwikkeld, waarin ruim plaats is voor de deugd van de soberheid.

Met deze drie perspectiefwisselingen zijn de contouren van een diaconaal beleid geschetst. De nota eindigt met een aantal beleidsvoornemens om hieraan nader uitwerking te geven. Een van die voornemens is de ontwikkeling van "een kleine handreiking voor lokale geloofsgemeenschappen en groepen om de gastvrijheid in diaconaal opzicht praktisch vorm te geven."

De Diocesane Beleidscommissie voor Diaconie heeft de afdeling pastorale dienstverlening gevraagd om dit voornemen voor zijn rekening te nemen.

Aan dat verzoek is gaarne voldaan."

Uit: P. Bergmans, J. Maaasen, e.a., 'Gastvrijheid als kenmerk van diaconaal handelen', Pastorale dienstverlening van het bisdom Rotterdam, Rotterdam, 2005, pag. 3-5.

Diaconie als werken van barmhartigheid, 2005

"In de diaconie verwerkelijkt een parochie wat zij viert en wordt in de Eucharistie; dat zij Lichaam van Christus is in de samenleving van vandaag.

Deze diaconie heeft in de traditie van de Kerk van oudsher vorm gekregen in het doen van de werken van barmhartigheid.

De werken van barmhartigheid vinden hun oorsprong in Jezus' uitspraken in Mt.25, 35-36, waar Hij zegt:"Want Ik had honger en jullie hebben Me te eten gegeven, Ik had dorst en jullie hebben Me te drinken gegeven, Ik was vreemdeling en jullie hebben Me opgenomen. Ik was naakt en jullie hebben Me gekleed, Ik was ziek en jullie hebben naar Me omgezien, Ik zat in de gevangenis en jullie kwamen naar Me toe." Aan de zes hier genoemde goede werken, werd in latere eeuwen een zevende toegevoegd: de doden begraven.

De werken van barmhartigheid behelzen sindsdien:

- De hongerigen te eten geven
- Dorstigen te drinken geven
- De naakten kleden
- De doden begraven
- De vreemdeling opnemen
- De zieken bezoeken
- De gevangenen bezoeken

Ook nu vormen deze werken in leer en praktijk de leidraad waarlangs de parochiële diaconie zich ontwikkelt.

De bisschop wil de parochies stimuleren vorm te blijven geven aan de werken van barmhartigheid en hen daartoe concrete mogelijkheden aanreiken.

Parochies die op deze uitnodiging – die we mogen verstaan als een uitnodiging van de Heer zelf – ingaan, kunnen rekenen op ondersteuning.”

Uit: Christus zichtbaar maken, Suggesties en aanbevelingen voor parochiële diaconie in het bisdom van 's-Hertogenbosch, Pastorale Dienstverlening, 's-Hertogenbosch, februari 2005.